

**Звіт КВУ за результатами
довгострокового спостереження
за підготовкою до чергових виборів
Президента України
(грудень 2018 р.-січень 2019 р.)**

Комітет виборців України – неурядова громадська організація, яка займається моніторингом виборчих процесів в Україні. Її було засновано 20 лютого 1994 року як незалежну позапартійну організацію з всеукраїнським статусом. Ключовою ідеєю ініціаторів заснування ВГО КВУ було сприяння поглибленню демократичних перетворень у державі, у тому числі шляхом здійснення незалежного громадського моніторингу виборчих процесів та процесів референдуму, як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні, а також громадського лобювання відповідних законодавчих змін. За період своєї діяльності ВГО КВУ на основі напрацьованої організацією методології (яка враховувала всі ключові стандарти спостереження за виборами) здійснив моніторинг всіх без винятку загальнонаціональних виборчих кампаній, а також більшості кампаній з місцевих виборів.

Веб-сайт КВУ: <http://www.cvu.org.ua/>

Фейсбук КВУ: <https://www.facebook.com/cvu.ngo/>

Твітер КВУ: https://twitter.com/cvu_ngo

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. На думку КВУ чинний Закон «Про вибори Президента України» в цілому дозволяє організувати виборчий процес належним чином та провести вибори у відповідності до міжнародних стандартів. При цьому Закон містить низку технічних недоліків і часто не узгоджується з більш новими законодавчими актами.
2. КВУ вважає, що чинне законодавство про вибори Президента не встановлює дієвих запобіжників щодо впливу великих грошей на політику. Зокрема, не встановлено максимальної межі виборчого фонду кандидата в Президента. Таким чином політики можуть витратити на вибори довільні суми коштів. Також було б варто передбачити обмеження витрат на політичну рекламу (наприклад, не більше 50% витрат із виборчого фонду), що сприяло б проведенню більш змістовних виборчих кампаній.
3. Одним із ризиків для виборчого процесу може стати поява значної кількості заангажованих членів виборчих комісій з ініціативи технічних кандидатів. Закон передбачає, що кожен кандидат має гарантоване право на включення кандидатур до складу комісій. Жеребкування по кандидатурах не проводиться, верхньої межі членів комісій не встановлено. Таким чином технічні кандидати матимуть стільки членів комісій, скільки подадуть, а чисельність самих комісій може бути штучно завищеною.
4. КВУ в цілому позитивно відзначає діяльність ЦВК та розпорядника Державного реєстру виборців щодо підготовки та організації виборчого процесу. Упродовж грудня-початку лютого ЦВК було прийнято понад 150 Постанов, що стосуються організації виборів, зокрема, реєстрації кандидатів у Президенти. КВУ вважає, що процес реєстрації переважно проходив у безконфліктній атмосфері та у відповідності до чинного законодавства. Частині громадян (24 особи станом на 5 лютого) ЦВК було відмовлено в реєстрації, однак, на думку КВУ, такі рішення були аргументованими і відповідали чинному законодавству.
5. КВУ позитивно оцінює публічну ініціативу ЦВК щодо підвищення прозорості виборчого процесу шляхом публікації на веб-сайті ЦВК повних фінансових звітів кандидатів. При цьому ЦВК і НАЗК важливо не лише проводити технічний аналіз звітів (чи вчасно подано, чи відповідають дані інформації від банків, чи мали право особи робити внески тощо), але й докласти зусиль для перевірки повноти інформації у звітах. Зокрема, чи інформація у звітах відповідає реальним витратам кандидатів. За оцінкою КВУ традиційно відсоток тіншових витрат на виборах в Україні є високим, однак виявлення фінансових порушень з боку кандидатів є рідкістю і не має значного результату.

6. На виборах Президента 2019 року зафіксовано рекордну в історії України кількість кандидатів – 30 осіб (станом на 5 лютого). Загалом документи до ЦВК подали 90 осіб. Для порівняння: на виборах Президента 2014 року було зареєстровано 23 кандидати, 2010 року – 18, 2004 – 26, 1999 року – 15. Частина кандидатів балотувалися на посаду Президента й на попередніх виборах. Так, Олександр Мороз балотувався в 1999, 2004, 2010 роках. Однак більшість із 30 політиків ніколи раніше не балотувалися на посаду Президента.
7. КВУ закликає Верховну Раду прийняти законодавчі зміни, спрямовані на вирішення проблеми підкупу виборців. Парламенту варто розглянути проект закону №8270, що передбачає посилення відповідальності за підкуп виборців, а також надає правоохоронцям додаткові інструменти для порушення результативних кримінальних справ.
8. Із 30 кандидатів 14 є чинними народними депутатами України. Із 30 кандидатів 12 є самовисуванцями, 18 – було висунуто політичними партіями. Серед партій, які висунули кандидатів: політична партія "5.10", "Опозиційний блок – партія миру та розвитку", "Громадянська позиція", «Воля», "Громадський рух "Народний контроль", «Слуга народу», "Соціал-демократична партія", Соціалістична партія України, ВО «Свобода», "Радикальна партія Олега Ляшка", "Соціалістична партія Олександра Мороза", «Наші», «Самопоміч», «Основа», «Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"», "Українське об'єднання патріотів – УКРОП", «Відродження». Всього в Україні 353 політичні партії.
9. Однією з проблем виборчого процесу КВУ вважає неофіційний старт виборчої кампанії, який відбувся в травні-червні 2018 року, а не січні 2019, як це визначено Законом. За оцінкою КВУ 17 політичних партій та потенційних кандидатів у президенти проводили масовані рекламні кампанії, що мали ознаки передвиборчої агітації. На думку КВУ такими діями політики порушили один з базових принципів виборів, а саме принцип рівності.
10. КВУ зазначає, що до неофіційної агітації були активно залучені представники політичних партій. Так, за період жовтня-грудня КВУ зафіксував 272 інформаційні повідомлення на веб-сайтах п'яти парламентських партій, які мають ознаки непрямого підкупу виборців. Зокрема, в них йшлося про роздачу від імені політичних партій, їх місцевих осередків чи народних депутатів товарів для виборців. За даними КВУ про таку діяльність згадували на веб-сайтах БПП, «Батьківщини» та «Опозиційного блоку», «Народного Фронту» та Радикальної партії Олега Ляшка.
11. За оцінкою КВУ найпоширенішим порушенням упродовж січня стало розміщення незаконної агітації. Зокрема, розміщення агітаційних матеріалів без вихідних даних (відомості про установу, що здійснила друк,

тираж, інформація про осіб, відповідальних за випуск, замовники відповідних матеріалів). Незаконна агітація мала місце в більшості областей України та м. Києві.

- 12.КВУ закликає кандидатів відмовитися від агітації в шкільних та дошкільних закладах, а також не розмішувати фото дітей у агітаційних матеріалах та в офіційних видання партій.
- 13.КВУ вказує, що частина кандидатів у Президенти не відкрили виборчі фонди, однак проводили агітацію, що є порушенням чинного закону. Так, за даними КВУ станом на 25 січня виборчі фонди сформували лише 5 із 20 зареєстрованих кандидатів.
- 14.КВУ в цілому позитивно відзначає роботу МВС щодо недопущення порушень виборчого законодавства, однак закликає утриматися від політичних заяв щодо оцінки виборчої кампанії і оприлюднювати аргументовані докази порушень з боку суб'єктів виборчого процесу. Також КВУ закликає кандидатів у Президенти одночасно із повідомленням про порушення надавати відповідну доказову базу, що сприятиме їх розслідуванню. На думку КВУ кандидатам варто утриматися від надмірно емоційних та часто необґрунтованих заяв щодо можливих порушень в ході виборчого процесу.
- 15.КВУ закликає кандидатів дотримуватися Конституції України і виборчого законодавства та не поширювати матеріали, що пропагують війну, насильство, розпалюють міжетнічну, расову, релігійну ворожнечу, посягають на права і свободи людини.
- 16.Попередній аналіз виборчих програм кандидатів вказує на переважно низький рівень змістовності кампанії. Частина кандидатів пропонують обіцянки, які не відповідають повноваженням Президента. КВУ вважає, що кандидати мають більш виважено підходити до своїх передвиборчих обіцянок, підкріплюючи їх відповідними фактами та фінансовими розрахунками. Окремі кандидати використовують в агітації теми, які суперечать основоположним правам людини та йдуть в розріз із міжнародними зобов'язаннями України. Зокрема, щодо запровадження в Україні смертної кари. На думку КВУ такі обіцянки можуть нести серйозні репутаційні ризики для держави і політикам варто утриматися від їх поширення.
- 17.КВУ відзначає, що кандидати переважно використовують малозмістовні форми ведення передвиборчої агітації. Найчастіше кандидати використовують такі форми ведення агітації як оприлюднення в друкованих та аудіовізуальних ЗМІ політичної реклами; розповсюдження виборчих листівок, плакатів та інших друкованих агітаційних матеріалів; розміщення політичної реклами на носіях зовнішньої реклами. Натомість, майже не використовуються такі форми агітації як проведення публічних дебатів, дискусій, "круглих столів", прес-конференцій стосовно

обговорення положень передвиборних програм та політичної діяльності кандидатів на пост Президента України.

- 18.КВУ звертає увагу на аномально велику кількість організацій, які отримали дозволи на спостереження за виборами – 139 організацій. Для порівняння: за виборами Президента в 2014 році спостерігали лише 10 організацій. Із 139 організацій 131 заявили, що спостерігатимуть на всій території України. При цьому більшість зареєстрованих організацій не мають досвіду спостереження, а частина з них (десятки організацій) були зареєстровані лише незадовго до виборів. Деякі організації є такими, що пов'язані із певними політиками, що підіймає питання про спроможність таких організацій забезпечити справді незалежний та об'єктивний моніторинг.
- 19.КВУ закликає державні органи докласти належних зусиль для реалізації виборчих прав всіх категорій громадян України, незалежно від їх місця проживання. Зокрема, внутрішньо переміщених осіб і трудових мігрантів, які мають право змінити місце голосування без зміни виборчої адреси. Державні органи мають сприяти реалізації виборчих прав громадян шляхом проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної роботи, а також надання консультаційної і методичної допомоги при поданні ними відповідних документів. КВУ позитивно оцінює рішення ЦВК щодо запровадження спрощеного порядку голосування для внутрішньо переміщених осіб. Також КВУ підтримує оприлюднення на веб-сайті Державного реєстру виборців інформації про кількість осіб, які скористалися процедурою зміни місця голосування без зміни виборчої адреси.
- 20.КВУ закликає державні органи посприяти в реалізації виборчих прав військовослужбовців та інших осіб, залучених до Операції об'єднаних сил на Сході України. Верховній Раді спільно із ЦВК та іншими державними органами варто розглянути можливість внесення змін до Закону «Про вибори Президента України», які б дозволили голосування військовослужбовців та інших осіб, залучених до ООС, за процедурою уточнених списків (як це було передбачено на виборах Президента 2014 року).

1. Політичний контекст виборів

Чергові вибори Президента України будуть проходити в умовах триваючого збройного конфлікту з Росією на окремих територіях Донецької та Луганської областей. В результаті на територіях, непідконтрольних українській владі, а також на території тимчасово окупованої АР Крим виборчий процес з об'єктивних причин організовано не буде.

Однак варто відзначити, що участь у виборах зможуть взяти внутрішньо переміщені особи, які вимушено покинули місця свого постійного проживання внаслідок дій Російської Федерації. Мова йде про близько 1,6 млн. українських громадян, які зможуть проголосувати на виборах Президента завдяки механізму тимчасової зміни місця голосування без зміни виборчої адреси.

Крім того вибори буде організовано на тій території Донецької та Луганської областей, що контролюється українською владою. Однак наразі не визначено остаточного списку населених пунктів Донецької та Луганської області, на території яких буде неможливо організувати виборчий процес.

За оцінкою КВУ в цілому державні органи належним чином виконують повноваження щодо організації виборчого процесу. У Державному бюджеті України передбачено 2,3 млрд. грн. на проведення виборів Президента. Верховна Рада призначила вибори Президента 26 листопада 2018 року. Центральна виборча комісія України оголосила про початок виборчого процесу чергових виборів президента України з 31 грудня 2018 року.

Варто відзначити, що напередодні виборів було змінено склад Центральної виборчої комісії. У вересні 2018 року Верховна Рада прийняла закон «Про внесення зміни до статті 6 закону України «Про Центральну виборчу комісію», яким збільшила кількість членів ЦВК із 15 до 17 осіб. Це дозволило розблокувати призначення нових членів ЦВК. У вересні 2018 року Верховна Рада припинила повноваження 13 членів ЦВК, строк повноважень яких закінчився, і призначила замість них нових осіб. КВУ позитивно оцінює оновлення складу ЦВК і вважає, що новопризначені члени ЦВК мають достатньо знань та досвіду для належної організації виборчого процесу.

КВУ нагадує, що право голосу на виборах Президента мають дієздатні громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років. Виборці, які проживають не за місцем їх реєстрації, мають можливість проголосувати за процедурою тимчасової зміни місця голосування без зміни виборчої адреси. За даними Державного реєстру виборців в Україні 35 582 184 виборців (включно з виборцями тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим, міста Севастополь, Донецької та Луганської областей).

Вибори Президента України проводяться по єдиному загальнодержавному одномандатному виборчому округу, який включає в себе всю територію України та закордонний виборчий округ. Для підготовки, організації і проведення виборів Президента України використовуються одномандатні виборчі округи, що були утворені відповідно до Закону України "Про вибори народних депутатів України" і діють на постійній основі.

2. Закон про вибори

Чергові вибори Президента України будуть відбуватися за тим же Законом, що й позачергові вибори Президента України 2014 року. У період 2015-2019 рр. до Закону «Про вибори Президента України» не вносилося суттєвих змін, які б стосувалися організації виборчого процесу. **На думку КВУ чинний Закон «Про вибори Президента України» в цілому дозволяє організувати виборчий процес належним чином та провести вибори у відповідності до міжнародних стандартів.**

Однак при цьому закон має низку технічних недоліків. Так, КВУ рекомендував Верховній Раді встановити в Законі верхню межу кількості членів окружних та дільничних комісій. Така практика є в Законі «Про вибори народних депутатів України», однак відсутня в законодавстві про вибори Президента. На думку КВУ за умови відсутності верхньої межі виборчі комісії можуть формуватися фактично в будь-якій кількості, що діє на користь технічних кандидатів, які гарантовано отримують своїх представників в ОВК та ДВК.

Чинний Закон також не створює додаткових запобіжників проти надмірного впливу великих грошей на вибори. Зокрема, законом не передбачено верхньої межі виборчих фондів кандидатів у Президенти, що також не узгоджується із Законом «Про вибори народних депутатів України», в якому такі обмеження встановлено. Так, розмір виборчого фонду партії на парламентських виборах, кандидати у депутати від якої зареєстровані в загальнодержавному окрузі, не може перевищувати дев'яноста тисяч розмірів мінімальної заробітної плати (375 млн. грн.). Розмір виборчого фонду кандидата у депутати в одномандатному окрузі не може перевищувати чотирьох тисяч розмірів мінімальної заробітної плати (16 млн. грн.). Натомість, кандидати в Президенти можуть витратити довільну суму коштів на свою агітацію.

Закон лише встановлює обмеження щодо максимального розміру внесків, які можуть надходити до виборчого фонду кандидата. Так, загальний розмір (сума) внеску від громадянина України не може перевищувати чотирьохсот розмірів мінімальної заробітної плати (1,6 млн. грн.). Загальний розмір (сума) внеску від юридичної особи не може перевищувати восьмисот розмірів мінімальної

заробітної плати (3,2 млн. грн.). КВУ рекомендує обмежити максимальний розмір внеску від фізичних та юридичних осіб з метою зменшення впливу великих грошей на виборах Президента.

Також КВУ вважає, що Верховна Рада має прийняти законодавчі зміни, спрямовані на вирішення проблеми підкупу виборців. Парламенту варто розглянути проект закону №8270, що передбачає посилення відповідальності за підкуп виборців, а також надає правоохоронцям додаткові інструменти для порушення результативних кримінальних справ.

Попри те, що до Закону «Про вибори Президента України» не було внесено суттєвих змін, деякі його положення дещо змінилися через прийняття ряду інших законодавчих ініціатив. Так, у 2016 році вступив в дію новий Закон «Про публічні закупівлі», який стосується, в тому числі, процедури закупівель під час виборів. Також у 2016 році було запроваджено вимогу щодо подання особами, уповноваженими на виконання функцій держави та місцевого самоврядування декларацій за новою формою (т. зв. електронні декларації). Вимога щодо подачі декларацій за новою формою також стосується й кандидатів у Президенти України. Крім того в 2015 році було створено Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), яке, разом із ЦВК та банківськими установами, відповідає за дотримання кандидатам умов щодо фінансування виборчих кампаній.

3. Діяльність ЦВК

КВУ в цілому позитивно відзначає діяльність ЦВК та розпорядника Державного реєстру виборців щодо підготовки та організації виборчого процесу. Упродовж грудня-початку лютого ЦВК було прийнято понад 150 Постанов, що стосуються організації виборів.

На думку КВУ Розпорядник Державного реєстру виборців (ДРВ) виконує свої повноваження у відповідності до чинного законодавства. КВУ підтримує діяльність ДРВ щодо оприлюднення на веб-сайті інформації про кількість осіб, які скористалися процедурою зміни місця голосування без зміни виборчої адреси. Станом на 4 лютого процедурою тимчасової зміни місця голосування скористалися 8376 осіб.

КВУ вітає рішення Центрвиборчому щодо запровадження спрощеного порядку голосування для внутрішньо переміщених осіб. Так, Постановою ЦВК №129 від 05 вересня 2018 року ЦВК було внесено зміни до Порядку тимчасової зміни місця голосування виборця без зміни його виборчої адреси. Зокрема, передбачено, що виборці, виборча адреса яких знаходиться на тимчасово окупованих територіях районів, міст, селищ і сіл, їх частин у Донецькій та

Луганській областях, можуть не додавати до заяви документи, які підтверджують необхідність тимчасової зміни місця їх голосування.

Щодо іншої діяльності ЦВК, то наприкінці грудня 2018 року Центральна виборча комісія звернулася Донецької та Луганської обласних державних адміністрацій-обласних військово-цивільних адміністрацій стосовно надання висновку щодо можливості проведення виборів. За інформацією КВУ наразі не було визначено остаточного списку населених пунктів Донецької та Луганської області, на території яких буде неможливо організувати виборчий процес.

Також 31 грудня ЦВК прийняла рішення щодо закриття виборчих дільниць на території РФ з міркувань безпеки. Постановою ЦВК №274 від 31 грудня 2018 р. було внесено зміни до переліку закордонних виборчих дільниць, якими було ліквідовано п'ять виборчих дільниць на території РФ. У той же час українці, які перебувають на консульському обліку в дипломатичних установах України на території РФ, зможуть проголосувати на території посольств України у Грузії, Казахстані та Фінляндії.

3 січня ЦВК затвердила кошториси на проведення виборів Президента і Верховної Ради 2019 року. На проведення виборів Президента передбачено 2,3 млрд. грн., виборів до ВР – 1,9 млрд. грн.

Також ЦВК було затверджено нові форми фінансових звітів виборчих фондів кандидатів (Постанова ЦВК №3 Про форми фінансових звітів про надходження та використання коштів виборчих фондів кандидатів на пост Президента України, порядок їх складання і проведення аналізу). Форми були встановлені, враховуючи рішення НАЗК від 29 грудня 2018 року № 3221 "Про погодження проектів форм фінансових звітів про надходження та використання коштів виборчих фондів кандидатів на пост Президента України, порядку їх складання і проведення аналізу".

КВУ позитивно оцінює ініціативу ЦВК щодо публікації не лише зведених фінансових звітів кандидатів, а й розшифровок до них у машинозчитувальному форматі. Раніше КВУ наголошував на цій проблемі, вказуючи на важливість публікації даних для прозорості виборчих фінансів та створення передумов для усвідомленого вибору громадян.

КВУ наголошує на важливості повноцінного фінансового моніторингу витрат кандидатів у Президенти. Важливо не лише проводити аналіз щодо своєчасності подання проміжних та остаточних фінансових звітів та їх відповідності даним від банківських установ, але й докладати зусиль для перевірки повноти інформації у звітах. Така перевірка має встановити, чи справді всі витрати кандидатів відображені у їх звітах і чи не було свідомо приховано певну інформацію. За оцінкою КВУ традиційно відсоток тіншових витрат на виборах в Україні є високим, однак виявлення фінансових порушень з боку

кандидатів є рідкістю і не має значного результату. При цьому згідно із Кримінальним Кодексом (ч. 1 ст. 159) подання завідомо недостовірних відомостей у фінансовому звіті про надходження та використання коштів виборчого фонду кандидата на виборах карається штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

На думку КВУ проблемою в роботі ЦВК може стати питання закупівель, необхідних для організації виборів. Новий Закон «Про публічні закупівлі» не враховує специфіки закупівель під час виборчого процесу і створює значні перешкоди для ЦВК та окружних комісій під час здійснення їх повноважень в цій сфері.

4. Реєстрація кандидатів

Упродовж січня-лютого ЦВК проводила реєстрацію кандидатів у Президенти України, їх уповноважених та довірених осіб. **КВУ вважає, що процес реєстрації кандидатів переважно проходив у безконфліктній атмосфері та у відповідності до чинного законодавства.**

Станом на 5 лютого ЦВК було зареєстровано 30 кандидатів на пост Президента України.

Частині громадян (24 особи) ЦВК було відмовлено в реєстрації. Як правило ЦВК мотивувала свої рішення про відмову, посилаючись на пункти 1,3 частини 1 статті 52 Закону «Про вибори Президента України», а саме «порушення встановленого цим Законом порядку висунення кандидата; відсутність документів, зазначених у статтях 48 або 51 цього Закону».

Як правило такі особи не додавали документів щодо внесення грошової застави. До прикладу, грошову заставу не вніс громадянин Рекало П.Я., а громадянин Тіщенко О.О. вніс некоректну суму грошової застави (25 грн. замість 2,5 млн. грн.). Іноді в громадян були відсутні або неналежно оформлені такі документи як анкета кандидата в Президенти, автобіографія, декларація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру.

З іншого боку НАЗК було виявлено технічні помилки в деклараціях 14 кандидатів у Президенти, однак це не вплинуло на кінцеве рішення щодо їх реєстрації.

Одному з потенційних кандидатів ЦВК відмовила в реєстрації через зміст його передвиборчої програми. Так, Соловійов О.М. у своїй передвиборчій програмі зазначив наступне: «Мої першочергові кроки з досягнення миру в Україні:

припинення вогню і початок переговорів з представниками самопроголошених республік...". Таким чином ЦВК встановила наявність у програмі кандидата положень, спрямованих на порушення суверенітету і територіальної цілісності держави.

Також ЦВК відмовила в реєстрації лідеру Комуністичної партії України Петру Симоненку. На думку КВУ дії ЦВК є правомірними і відповідають чинному законодавству. Згідно із ч. 8 ст. 52 Закону «Про вибори Президента України» ЦВК відмовляє у реєстрації кандидата на пост Президента України у разі висунування кандидата на пост Президента України від партії, яка здійснює пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, їхньої символіки та щодо якої в установленому Кабінетом Міністрів України порядку прийнято рішення про невідповідність її діяльності, найменування та/або символіки вимогам Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки".

5. Кандидати в Президенти

Відповідно до ст. 103 Конституції України Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою.

Для реєстрації кандидатом особа також має внести грошову заставу. Грошова застава вноситься партією, яка висунула кандидата на пост Президента України, або кандидатом на пост Президента України у безготівковому порядку на спеціальний рахунок ЦВК у розмірі 2,5 млн. грн.

На виборах 2019 року зафіксовано рекордну в історії України кількість кандидатів. Станом на 5 лютого ЦВК зареєструвала кандидатами 30 осіб. Це:

1. Балашов Геннадій Вікторович
2. Богомолець Ольга Вадимівна
3. Богословська Інна Германівна
4. Бойко Юрій Анатолійович
5. Вілкул Олександр Юрійович
6. Габер Микола Олександрович
7. Гриценко Анатолій Степанович
8. Данилюк Олександр Володимирович
9. Дерев'янка Юрій Богданович
- 10.Добродомов Дмитро Євгенович
- 11.Зеленський Володимир Олександрович
- 12.Каплін Сергій Миколайович

- 13.Кива Ілля Володимирович
- 14.Корнацький Аркадій Олексійович
- 15.Кошулинський Руслан Володимирович
- 16.Купрій Віталій Миколайович
- 17.Ляшко Олег Валерійович
- 18.Мороз Олександр Олександрович
- 19.Мураєв Євгеній Володимирович
- 20.Наливайченко Валентин Олександрович
- 21.Насіров Роман Михайлович
- 22.Садовий Андрій Іванович
- 23.Скоцик Віталій Євстафійович
- 24.Смешко Ігор Петрович
- 25.Тарута Сергій Олексійович
- 26.Тимошенко Юлія Володимирівна
- 27.Шевченко Ігор Анатолійович
- 28.Шевченко Олександр Леонідович
- 29.Бондар Віктор Васильович
- 30.Безсмертний Роман Петрович

Ця кількість є рекордною в історії України. Для порівняння: на виборах Президента 2014 року було зареєстровано 23 кандидати, 2010 року – 18, 2004 – 26, 1999 року – 15.

Частина кандидатів балотувалися на посаду Президента й на попередніх виборах. Так, Олександр Мороз балотувався в 1999, 2004, 2010 роках. Інна Богословська була кандидатом в Президенти в 2010 році, Юлія Тимошенко – в 2010, 2014 роках, Олег Ляшко – в 2014 році. Однак більшість із 30 політиків ніколи раніше не балотувалися на посаду Президента.

Із 30 кандидатів 14 є чинними народними депутатами України.

Із 30 кандидатів 12 є самовисуванцями, 18 – було висунуто політичними партіями. Серед партій, які висунули кандидатів: Політична Партія "5.10", "ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК – ПАРТІЯ МИРУ ТА РОЗВИТКУ", "Громадянська позиція", «Воля», "ГРОМАДСЬКИЙ РУХ "НАРОДНИЙ КОНТРОЛЬ", «Слуга Народу», "СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ", Соціалістична партія України, ВО «Свобода», "Радикальна партія Олега Ляшка", "СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ ОЛЕКСАНДРА МОРОЗА", «Наші», «Самопоміч», «Основа», «Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"», "УКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ПАТРІОТІВ – УКРОП", група «Відродження».

6. Ведення агітації

У вересні 2018 року КВУ відзначав, що **частина потенційних кандидатів у Президенти вже розпочали масовану рекламну кампанію в регіонах України та м. Києві, не дочекавшись офіційного початку виборчого процесу** (31 грудня 2018 року). Початок такої кампанії де-факто відбувся в травні-червні 2018 року. За оцінкою КВУ 17 політичних партій та потенційних кандидатів у президенти проводили масовані рекламні кампанії, що мали ознаки передвиборчої агітації. До прикладу, ще до початку виборів у м. Києві було розміщено білборди міського голови Львова А. Садового із текстом «Наступний», що вказує на прямий зв'язок між написом і виборами 2019 року, а тому має розглядатися саме в контексті агітації, а не політичної реклами окремого діяча чи партії. КВУ закликав політичні партії та потенційних кандидатів у президенти відмовитися від розміщення рекламних матеріалів до офіційного старту виборів.¹

На думку організації такими діями політики порушили один з базових принципів виборів, а саме принцип рівності. Крім того згідно із ст. 57 Закону «Про вибори Президента України» передвиборна агітація розпочинається кандидатом на пост Президента України наступного дня після дня його реєстрації Центральною виборчою комісією і закінчується о 24 годині останньої п'ятниці перед днем виборів. Передвиборна агітація у період виборчого процесу поза строками, встановленими у цій статті, забороняється.

Проблему фальстарту виборчої кампанії також відзначили в ЦВК. У листопаді 2018 року Центровиборчком закликав всіх суб'єктів виборчого процесу утриматися від дочасної агітації та неухильно дотримуватися загальновизнаних міжнародних стандартів проведення виборів.²

КВУ зазначає, що до неофіційної агітації були активно залучені представники політичних партій. Так, **за період жовтня-грудня КВУ зафіксував 272 інформаційні повідомлення на веб-сайтах п'яти парламентських партій, які мають ознаки непрямого підкupu виборців.** Зокрема, в них йшлося про роздачу від імені політичних партій, їх місцевих осередків чи народних депутатів товарів для виборців. За даними КВУ про таку діяльність згадували на веб-сайтах БПП, «Батьківщини» та «Опозиційного блоку», Радикальної партії Олега Ляшка та «Народного Фронту».

Офіційно виборчий процес стартував 31 грудня 2018 року.

За оцінкою КВУ **найпоширенішим порушенням упродовж січня стало розміщення незаконної агітації.** Зокрема, розміщення агітаційних матеріалів без вихідних даних (відомості про установу, що здійснила друк, тираж, інформація про осіб, відповідальних за випуск, замовники відповідних

---

¹ <https://www.pravda.com.ua/news/2018/09/10/7191606/>

² <https://www.radiosvoboda.org/a/news-cvk-poperedyala-pro-neprypustymist-dochasnoyi-agitatsiyi/29602187.html>

матеріалів), що є порушенням ч.3 ст. 59 Закону «Про вибори Президента України». Як правило мова йде про розміщення агітації на носіях зовнішньої реклами (білборди, сітілайти).

Незаконну агітацію зафіксовано в більшості областей України та м. Києві. Зокрема, в Хмельницькій, Волинській, Івано-Франківській, Дніпропетровській, Львівській, Вінницькій, Закарпатській областях. У м. Києві було зафіксовано агітаційні матеріали без вихідних даних, розміщені на користь А. Садового та С. Капліна. У низці областей України було розміщено незаконну агітацію із зображеннями А. Гриценка, Ю. Тимошенко, О. Шевченка, О. Ляшка, І. Киви, О. Вілкула.

КВУ нагадує, що виготовлення або розповсюдження незаконної агітації є адміністративним правопорушенням. Так, виготовлення або замовлення виготовлення під час виборчого процесу друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск, або у яких така інформація означена неправильно чи неповно тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від десяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (170-510 грн.) і на посадових осіб - від п'ятдесяти до сімдесяти (850-1190 грн.) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Іншою проблемою є ведення агітації кандидатами поза їх виборчих фондів. Відповідно до ч. 2 ст. 37 Закону «Про вибори Президента України» кандидат на пост Президента України для фінансування передвиборної агітації зобов'язаний утворити свій виборчий фонд. Згідно із ч. 1 ст. 43 виборчий фонд кандидата на пост Президента України формується за рахунок його власних коштів, коштів партії, яка висунула кандидата, а також добровільних внесків осіб. Також ч. 2 ст. 37 вказує, що фінансування передвиборних агітаційних заходів чи матеріалів передвиборної агітації з джерел, не передбачених частиною другою цієї статті, незалежно від наявності погодження з партіями-суб'єктами виборчого процесу чи кандидатами на пост Президента України, забороняється. Таким чином кандидатам заборонено проводити агітацію, що фінансується не з їх виборчих фондів.

Попри те, що закон зобов'язує кандидатів відкрити власні виборчі фонди, він не встановлює строків для таких дій. Це також відрізняє Закон «Про вибори Президента України» від Закону «Про вибори народних депутатів України», оскільки останній прямо передбачає, що партія, кандидати у депутати від якої зареєстровані в загальнодержавному окрузі, кандидат у депутати в одномандатному окрузі зобов'язані відкрити рахунок свого виборчого фонду не пізніше як на десятий день з дня реєстрації Центральною виборчою комісією.

КВУ вказує, що частина кандидатів у Президенти не відкрили виборчі фонди, однак проводили агітацію, що є порушенням чинного закону. На цю ж проблему

вказували в Міністерстві внутрішніх справ³ та ЦВК. Зокрема, ЦВК зверталася до поліції та НАЗК із закликом перевірити законність фінансування агітаційних матеріалів кандидата в президенти Ігоря Шевченка.⁴ За даними КВУ станом на 25 січня із 20 кандидатів виборчі фонди сформували лише 5 осіб: Ігор Шевченко (дата відкриття 15 січня), Андрій Садовий (14 січня), Анатолій Гриценко (17 січня), Віталій Скоцик (21 січня), Валентин Наливайченко (21 січня).

КВУ відзначає, що низка політиків та партій ведуть агітацію у шкільних та дошкільних закладах, що супроводжується наданням подарунків для таких закладів. З боку політичних партій така діяльність активно проводилося у період жовтня-грудня 2018 року. Зокрема, в цей період представники «Опозиційного блоку» в Сумській області організували відкриття для вихованців дитсадка в смт Велика Писарівка дитячого майданчику⁵, один з депутатів Сумської обласної ради від «Опозиційного блоку» подарував для дитячого садку сучасний гральний майданчик та пральну машину⁶, представник «Батьківщини» подарував дитячому садку села Антонівки Херсонської області холодильник обладнання⁷, представники Крижопільської районної організації БПП «Солідарність» подарували одному з місцевих дитячих садків ноутбук (подарунок здійснено від ПрАТ ПК «Поділля», яку очолює голова парторганізації)⁸. У січні О. Ляшко (до реєстрації кандидатом) відвідав дитячий садок у Балаклеївській об'єднаній територіальній громаді Черкаської області, в ході чого подарував дітям цукерки, а колективу закладу – пілосос. Такі дії відбулися до офіційного старту виборів та реєстрації кандидатів, тому не є офіційною агітацією, однак мають її ознаки. **КВУ закликає кандидатів відмовитися від агітації в шкільних та дошкільних закладах, а також не розміщувати фото дітей у агітаційних матеріалах.**

КВУ в цілому позитивно відзначає роботу МВС щодо недопущення порушень виборчого законодавства, однак закликає утриматися від політичних заяв щодо оцінки виборчої кампанії і оприлюднювати аргументовані докази порушень з боку суб'єктів виборчого процесу. Також КВУ закликає кандидатів у Президенти одночасно із повідомленням про порушення надавати відповідну доказову базу, що сприятиме їх розслідувань. На думку КВУ **кандидатам варто утриматися від надмірно емоційних та часто необґрунтованих заяв щодо можливих порушень в ході виборчого процесу.**

---

³<http://mvs.gov.ua/ua/news/17635> Arsen Avakov Z 12 kandidatuv u prezidenti lishe tro vidkrili rahunki viborc hih fondiv.htm

⁴https://espreso.tv/news/2019/01/18/cvk_prosynt_pereviryty_vyborchi_koshty_kandydata_v_prezydenty_shevchenka

⁵<http://opposition.org.ua/news/oleksandr-strelchenko-mi-vtilili-v-zhittya-mriyu-ditlakhiv.html>

⁶<http://opposition.org.ua/news/zavdyaki-pidtrimci-mikoli-voitenka-u-dityachikh-sadochkakh-shostki-zyavilosya-nove-obladnannya.html>

⁷<https://ba.org.ua/region-news/xersonska-batkivshhina-dopomogla-silskomu-ditsadku/>

⁸<http://solydarnist.org/?p=194184>

Попередній аналіз виборчих програм кандидатів вказує на переважно низький рівень змістовності кампанії. Частина кандидатів пропонують обіцянки, які не відповідають повноваженням Президента. Так, Р. Кошулинський обіцяє забезпечити кожній українській дитині доступ у дошкільний заклад, А. Садовий обіцяє на посаді Президента боротися із дитячим алкоголізмом. Значна частина обіцянок кандидатів мають ознаки нереалістичності. Так, О. Ляшко обіцяє забезпечити понад 100 млрд доларів приватних інвестицій у розвиток економіки, С. Каплін – підвищити мінімальну пенсію до 5 тис. грн. КВУ вважає, що кандидати мають більш виважено підходити до своїх передвиборчих обіцянок, підкріплюючи їх відповідними фактами та фінансовими розрахунками.

За оцінкою КВУ в агітації кандидатів переважає соціальна тематика. Серед поширюваних гасел: «Гарантую. Ціна на газ для населення буде знижена в 2 рази!» (Ю. Тимошенко), «Знову всі надра олігархам?» (Д. Добродомов), «Доступні ліки – це можливо», «Роботу українцям – це можливо» (О. Ляшко). Також кандидати акцентують на питаннях встановленню миру в Україні та оновлення влади. Серед гасел: «Чесний Президент служитиме людям» (А. Гриценко), «Опозиційний блок – партія миру та розвитку» (О. Вілкул), «Єдиний шанс за зміни – саме зараз» (А. Садовий).

Окремі кандидати використовують в агітації теми, які суперечать основоположним правам людини та йдуть в розріз із міжнародними зобов'язаннями України. Так, І. Кива публічно обіцяє впровадити в Україні смертну кару для чиновників⁹, а О. Ляшко – для «корупціонерів, зрадників держави та терористів».¹⁰ При цьому обидва політики позиціонують себе як про-європейські кандидати, а ідея смертної кари суперечить Конституції України¹¹. КВУ закликає кандидатів у Президенти відмовитися від поширення виборчих гасел, які можуть нести репутаційні ризики для держави.

КВУ нагадує, що згідно із ч. 3 ст. 64 Закону «Про вибори Президента України» поширення у будь-якій формі матеріалів, що містять заклики до ліквідації незалежності України, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підризу її безпеки, незаконного захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства та розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняється.

КВУ відзначає, що кандидати переважно використовують малозмістовні форми ведення передвиборчої агітації. Закон «Про вибори Президента України» виділяє 10 різних форм ведення агітації (ч. 1 ст. 58). Однією з них є

⁹ <https://espresso.tv/news/2018/11/03/kyva-obicyaye-povernuty-smertnu-karu-dlya-chynovnykiv>

¹⁰ <https://tsn.ua/ukrayina/radikalniy-sposib-lyashko-hoche-povernuti-smertnu-karu-za-korupciyu-1283841.html>

¹¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99>

проведення публічних дебатів, дискусій, "круглих столів", прес-конференцій стосовно положень передвиборних програм та політичної діяльності кандидатів на пост Президента України. Однак ця форма майже не застосовується кандидатами. Як виняток варто позитивно відзначити заяви кандидатів у Президенти А. Гриценка та А. Садового щодо проведення між ними публічних дебатів.

Найчастіше кандидати використовують такі форми ведення агітації як оприлюднення в друкованих та аудіовізуальних ЗМІ політичної реклами, виступів, інтерв'ю; розповсюдження виборчих листівок, плакатів та інших друкованих агітаційних матеріалів чи друкованих видань; розміщення друкованих агітаційних матеріалів чи політичної реклами на носіях зовнішньої реклами.

7. Спостереження за виборами

КВУ звертає увагу на аномальну кількість організацій, які отримали від ЦВК дозволи на спостереження за виборами – 139 організацій. Для порівняння: за виборами Президента в 2014 році спостерігали лише 10 організацій, виборами парламенту в 2014 році – 37 організацій (із них 13 не зареєстрували жодного спостерігача), місцевими виборами 2015 року – 83 (однак традиційно кількість спостерігачів на місцевих виборах є вищою).

Цікаво, що із 139 організацій 131 заявили, що спостерігатимуть на всій території України. Лише 8 організацій заявили, що будуть спостерігати в окремих областях чи містах. Так, ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ "АГЕНЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ "ПРАВО ВИБОРУ" спостерігатиме за виборами в Харківській області, ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ "ЦЕНТР ГРОМАДСЬКИХ ІНІЦІАТИВ "ЗА ОДЕСУ!" – в Одеській області.

Більшість зареєстрованих організацій не мають досвіду спостереження. Частина з них (десятки організацій) були зареєстровані лише незадовго до виборів. До прикладу, ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ "ЄДИНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНА" – грудні 2018 року, ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ "ВИБОРЧА ПЛАТФОРМА "ДОСВІД" зареєстрована в липні 2018 року, ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ "ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ УЧАСНИКІВ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ" – серпні 2018 року, ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ "ГРОМАДСЬКА ПЛАТФОРМА ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ТА ПРАВ ГРОМАДЯН" – січні 2018 року.

Окремі організації в назві зазначають пов'язаність із певним політиком. Наприклад, громадська організація "Державницька Ініціатива Яроша", ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ "КОМАНДА ЗЕ", Громадська організація

"УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка". Така ситуація підіймає питання щодо спроможності таких організацій забезпечити справді незалежний та об'єктивний моніторинг ходу виборчого процесу, позбавлений політичного впливу.

Закон не встановлює жорстких вимог щодо можливості громадських організацій спостерігати за виборчим процесом. Існує лише дві вимоги щодо таких організацій: вони мають бути зареєстровані у встановленому законом порядку та в їх статутній діяльності має бути зазначено питання виборчого процесу та спостереження за ним (ч. 2 ст. 69 Закону «Про вибори Президента України»).

Щодо міжнародного спостереження, то КВУ позитивно відзначає ініціативу Міністерства закордонних справ щодо недопущення російських спостерігачів на вибори в Україні. Підставами для такого рішення стала упереджена та провокативна позиція таких спостерігачів під час минулих виборчих кампаній в Україні. На думку КВУ винятком може бути спостереження з боку російських громадських організацій «Голос» і «Гражданин наблюдатель», які не були помічені в необ'єктивному спостереженні, а також сприяли поширенню інформації про масові фальсифікації на виборах Президента РФ 2018 року.